

Герасименко Н. В.

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

ТРАВМОВАНІ СРСП (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ С. ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»)

Стаття присвячена проблемі психотравми у героїв роману С. Жадана, чие життя припало на роки існування СРСП та часи після нього. Науковець ретельно дослідила витоки й генезу питання і виявила, що в творі відомого сучасного письменника насправді представлено кілька різновидів травми. Зокрема, йдеться про загальну суспільну, нею вражені всі без винятку герої старшого й середнього поколінь. Окрім цього, у творі наявні ще й елементи родинно-сімейної та особистої травм. Авторка публікації зазначає, що поведінкові моделі персонажів напряду залежать від травмивного досвіду й великою мірою визначають майбутнє своїх носіїв. Звідси й бунтарство героїв, а також пристосуванство до системи. Окрім цього, персонажі часто повторюють життєві паттерни своїх батьків: не проаналізовані й не відпрацьовані травмивні епізоди прокручуються у спогадах і в реальності різних поколінь. Науковець ретельно досліджує поведінку героїв роману, вирізняє зміну їхніх особистісних характеристик під впливом ще одного підвиду сучасного травмування – шокового (жахіття війни) і аналізує розвиток характерів, зміни у світогляді й життєвій позиції. Також межеове загострення суспільних проблем, пряме проєктування на сьогодення, допомагає авторці створити кількарівневий текст, розширити та художньо урізноманітнити його нагальними для сучасного соціуму концептами. Особливу увагу дослідниця звертає й на проартикульовані автором застереження: тоталітарна травма поколінь досі варіюється у сучасному суспільстві й впливає на реалії нашого сьогодення – на політичний вибір, громадянську позицію, стосунки в сім'ї. У висновках постулюється ідея про усвідомлення героями наявних системних суспільних і персональних травм, а також розкриті способи подолання успадкованих і набутих поведінкових форм.

Ключові слова: психотравма, поведінкова модель, СРСП, герой, патерналізм, інфантильність.

Постановка проблеми. Проблема травмування поколінь тоталітаризмом – у сучасному вітчизняному літературознавстві загалом не нова. Це питання активно порушували у своїх творах українські письменники усіх поколінь, розробляли науковці й експерти-психологи. Останнім часом, особливо після подій 2013-14го років, тему життя в СРСП активно артикулюють і автори сучасної воєнної літератури.

Разом із тим об'єктом комплексних наукових студій ця проблема ще не ставала, хоча епізодично її висвітлювали літературознавці Н. Головченко [7], У. Федорів [24] та ін. Окремі аспекти питання розглядала у своїх попередніх статтях і я теж [6]. Однак таких наукових розвідок недостатньо, явище СРСП-травмування у сучасній літературі і зокрема у воєнній прозі потребує ретельного й системного опрацювання, тож нашої наукової розвідки – на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну й методологічну основи дослідження склали праці зі студій травми як автономного

розділу гуманітарних наук (Дж. Александер [1], Т. Вайзер [2], Т. Гундорова [8], Н. Зборовська [10] та ін.). Крім того, у роботі використано результати досліджень літературознавців, що спеціалізуються на вивченні сучасного літературного процесу та воєнної прози (К. Воздвиженський [4], Я. Кулінська [15], Я. Поліщук [17] та ін.).

Дослідження ґрунтується на наукових принципах сучасної історії та теорії літератури, в ньому поєднані описовий, історико-біографічний, порівняльно-історичний (для зіставлення різних типів персонажів та відстеження динаміки окремих образів), наявні елементи герменевтичного методу, наративного та інтертекстуального аналізу тощо.

Постановка завдання. Мета роботи – дослідити різновиди психологічної травми у романі С. Жадана «Інтернат», простежити особливості її відображення в творі, проаналізувати травматичний досвід героїв через моделі їхньої поведінки.

Виклад основного матеріалу. У Великій енциклопедії з психіатрії поняття «психічна травма»

пояснюється, як «термін, що позначає психологічний досвід, до якого в силу певних обставин індивід виявився не готовим і який порушує його соматичне, психологічне, особистісне функціонування та/або тягне за собою порушення поведінки... (переклад мій – Н.Г.)» [20]. На думку авторів статті, це явище індивідуалізоване та значною мірою пов'язане зі ступенем зрілості особистості [20].

Натомість у Словнику конфліктолога «психічна травма» розглядається передовсім, як «шкода, заподіяна психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або гостроемоційних, стресових впливів інших людей на її психіку...» Руйнівна сила психічної травми залежить від індивідуальної значущості події, що травмує, для людини, ступеня її психологічної захищеності (сили духу) і стійкості до ударів долі...» (переклад мій – Н.Г.) [21].

На нашу думку, саме таке тлумачення поняття є найповнішим, тож ми послуговуватимемося ним і в нашому дослідженні.

Зарубіжний дослідник О. Феніхель у роботі «Психоаналітична теорія неврозів» [25] констатував, що будь-який, раптовий та сильний потік подразників може викликати психічну травму в індивіда. Також автор визначив типові її симптоми, і зокрема, блокування або зниження функцій «єго», втрата почуття реальності та адекватного сприйняття дійсності; «програвання» травматичної ситуації у формі фантазій, думок, переживань; ускладнення у формі психоневрологічних симптомів та ін. [25].

Дехто з дослідників (О. Черепанова [28]) поняття «психічної травми» пропонує розглядати у загальному контексті теорії стресу – як особливу форму загальної стресової реакції [28]. За науковицею, травма настає тоді, коли сильний стресогенний чинник триває упродовж тривалого часу, перевантажує психологічні, фізіологічні та адаптаційні можливості людини, руйнує психологічний захист, викликає тривогу та призводить до психологічного й фізіологічного «ламання» в організмі [27].

Натомість американський вчений П. Левін поняття «травми» тлумачить як «прорив у бар'єрі, що захищає людину від впливів та супроводжується надзвичайно сильним почуттям безпорадності» [11]. Психологічна травма, за дослідником, виникає через відсутність індивідуальних ресурсів, необхідних для подолання травматичної події. З точки зору П. Левіна, руйнівна сила психічної

травми залежить від індивідуальної значущості травматичної події, ступеня її психологічної захищеності та здатності до саморегуляції [11].

До таких травматичних ситуацій британський вчений Дж. Фрідман зараховує передовсім випадки, коли людина безпосередньо зіткнулася чи була очевидцем події, пов'язаної з реальною чи загрозою смертю або з реальним або можливим заподіянням серйозних тілесних ушкоджень собі або іншим; реакція людини мала сильний страх, почуття безпорадності або жаху [26].

Відомий зарубіжний психолог М. Кордуелл зазначає, що симптоми посттравматичного стресу можуть проявлятися або одразу після травматичної події, або пізніше, упродовж кількох місяців або навіть років [14].

Л.В. Трубіцина, розглядаючи проблеми, пов'язані з процесом травми, виокремлює зокрема такі травматичні ситуації: військові дії, природні катаклізми, екологічні та техногенні катастрофи, пожежі, терористичні акти, присутність під час насильницької смерті інших, нещасні випадки, сексуальне насильство, раптова поява загрозливих життю захворювань, нападу [22].

У романі С. Жадана «Інтернат» представлено три покоління – батьків (старий, батько Паші, і мати, присутня у більшості спогадів героя, дід-безхатько на вокзалі), дітей (Паша, його сестра, Ніна) та вже їхніх нащадків (Сашко, дівчатка-вихованки в інтернаті). Та попри різний вік і соціальний статус, спільним об'єднувальним чинником усіх персонажів – є їхня колективна травмованість.

Передовсім, йдеться про *загальну суспільно-системну* травму СРСР. З нею герої (особливо старше покоління та їхні діти) стикнулися масово: убогість і безправність населення, щоденна праця за копійки була тогочасною нормою життя. Однак частині людей радянська імперія запам'яталася як сильна держава, що гарантує права й свободи, усіляку підтримку своїм громадянам.

Приміром, про СРСР з пієтетом й ностальгією невпинно згадує учитель фізкультури Валерій Петрович (Валера): «... за нами стояла ціла країна. З фабриками, заводами, шахтами та партійною програмою...» [9, с. 154]. «Іграшок не було, – погоджується фізрук. – А країна була. Нормальна країна. Не найгірша ...» [9, с. 154]. І далі: «Шкода. Не в той час народились, не в тій країні. Інша річ – ми. Ось нам є що згадати...» У нас була справжня країна, нам не треба було боятися. Я своє дитинство згадую з усмішкою...» [9, с. 156].

Валера й говорить казенно, з бронебійною лексикою з методичок [9, с. 156]: «Мова в нього дивна: ніби грамотна, російська, без домішок, але якась не своя. Такою мовою тут говорять бригадири на шахтах, або парторги на зборах, або менти у відділках – мова не надто освічених людей, які говорять про важливі державні справи й, оскільки бояться сказати щось не те, говорять переважно цитатами. Паша звик до такої російської, сам так уміє. У Валери, втім навіть ця казенна говірка симпатична...» [9, с. 151]

Вчитель фізкультури не сприймає нової країни, розпад СРСР 1991 року для нього особиста трагедія. Він залишився у колишній реальності нині вже неіснуючої держави. Разом із тим, фізрук не є вороже налаштованим до реальності, відданий професії і обов'язку, попри ризик, залишається в інтернаті разом з дітьми і директоркою. На відміну від іншого персонажу, старого з вокзалу, що чітко ділить суспільство на *наших* і *ваших*: «Шо, – сміється (*did* – Н.Г.) – навалюють наші? А що ж ваші не відповідають? – раптом питає його старий. Паша здригається, дивиться на старого й розуміє, що ніякий він не божевільний, що все він прекрасно розуміє, в усьому він прекрасно розбирається. ... І старий теж бачить, що Паша все чудово розуміє, тому дивиться уважно, прискіпливо, з жовтою ненавистю в очах ...» [9, с. 232].

До жертв колективної системної травми, завданої радянською імперією, – можна зарахувати і директорку інтернату Ніну з матір'ю та головного героя роману, вчителя української мови Павла Івановича. Але у цих персонажів загальна суспільна травма накладається ще й на **родинно-сімейну**: «З дитинства пам'ятаю тільки відчуття голоду (*каже Ніна, директорка інтернату – Н.Г.*). <> ... Мені їсти було нічого. І мамі моїй теж їсти було нічого ...» [9, с.157]; «...завжди в кросівках ходила. Влітку і взимку. Хтось із сусідів віддав. Тата в мене (*Ніни – Н.Г.*) не було... <> І в неї (*мами Ніни – Н.Г.*), до речі, тата теж не було. І вона теж усе своє дитинство проходила в чужому одязі. І теж нічого доброго про це своє дитинство не згадувала. І про країну вашу так само. І не боялися ви не тому, що країна у вас така чудова була, а тому що вас завжди хтось прикривав: як не батьки, то райком комсомолу. А ось мене ніхто не прикривав...» [9, с. 157].

Окрім системної та родинно-сімейної травми, у Ніни й Паші яскраво виражені ще й **особиста травма**, що тісно пов'язана з першими двома. Її поява, вочевидь – результат шкільного булінгу (Ніна), пізніше цькування в соціумі (Ніна)

й на роботі (Паша), розрив особистих стосунків (Паша) тощо.

Зауважимо, обоє змалку травмованих героїв у дорослому житті обирають однаковий фах і стають вчителями. Однак це чи не єдина їхня спільна риса. Бо перебування у постійно травмівних ситуаціях спроектувало дві кардинально різні моделі їхньої поведінки: **бунтарську**, коли персонаж «один проти всіх» (Ніна): «Її (*тобто Ніну – Н.Г.*), – розповідає Аня (*знайома Паші з вокзалу – Н.Г.*), – у класі не любили... І я теж її не любила, – зізнається Аня з усмішкою. – І вихователі не любили. Ну, вони нікого не любили, – уточнює вона. – А її особливо. Вона завжди була проти всіх. Паршива звичка...» [9, с. 219]; і **приспосовуванство до системи** (Паша): «Ти з усіма погоджуєшся, правда? (*питає Аня – Н.Г.*), але всім насправді все одно, погоджуєшся ти з ними чи ні...» [9, с. 219].

Дехто з літературознавців (К. Воздвиженський [4], Я. Кулінська [15]) зазначав, що за характером головний герой роману Паша – слабкий. Та, на нашу думку, Павло Іванович не так слабкий, як внутрішньо глибоко нещасна людина.

Колективна системна травма у нього хронічна (тягнеться з дитинства), а нашарування ще й сімейної та особистісної травм сформувала передовсім двоїстість характеру. Про таке пише дослідниця О. Васильєва: «унаслідок травми людина втрачає чітке уявлення про себе, свою чутливість, зв'язок із власним тілом і частиною переживань і почуттів. Тим самим, вона розщеплюється на дві і більше частин особистості, які не мають доступу одна до одної...» [3].

Так з'явилася аполітична й асоціальна особистість, головне життєве кредо якої – «не висовуватися», зі стійким бажанням плисти за течією, як більшість, нічим не вирізнятися й не впадати нікому в очі: «Відтепер буде його запах – запах пересмаженого й гіркого, запах байдужості й відстороненості, запах чужого життя, яке намагаєшся видавати за своє... <> Не визирати назовні, не заговорювати з незнайомими, знати місцерозташування всіх необхідних тобі речей і предметів ...» [9, с. 229].

На відміну від Ніни, яка завдяки травмівному досвіду стала бійцем, і повсякчас демонструє, завзятість, сміливість й незалежність (приміром, чітко озвучує, хто й звідки обстрілює місто, опирається намаганням місцевих колаборантів зняти державний прапор тощо), Паша опинився у ролі життєвого спостерігача, що присутній, однак недієвий. Травмівні спогади його дитинства, пригнічені давні емоції й страхи з часом витіснилися в несвідоме й сформували позицію «бути,

як усі» («... скуповувався в секундах та оптових магазинах... $\diamond$ Простуватий телефон, китайський наплічник...» [9, с. 181]), усіляко уникати відповідальності, перекладати її на соціум і державу «завжди все відкладаю на потім, завжди не вистачає часу на найважливіше, на найголовніше, завжди від усього ухиляюсь, відходжу вбік, не маю сміливості говорити, що думаю, і думати, що хочу...» [9, с. 61].

Слід зазначити, що отака позиція життя в коконі якраз і проявилася типова риса радянської і пострадянської людини – покладання і перекладання на господаря (лідера, месію) своїх обов'язків і головне відповідальності – ось прийде він і якнайкраще залагодить усі питання й проблеми, це – реальний і типовий прояв патерналізму, що так активно культивували в суспільстві у часи СРСР.

Варто звернути увагу й на те, що поведінка Паші великою мірою успадкована від його батьків: «... зникає робота, вона нічого не дає, хоча вони (*батьки Паші – Н.Г.*) зранку ходять на станцію, як прокляті, як заведені...» [9, с. 207]; «... так і ходили на роботу, за яку не платили. Просто тому, що все життя звикли ходити. Встаєш щоранку і, мов галерник, сунеш у депо...» [9, с. 208]; «... звикли саме так – горбатитись і щось за це отримувати. Але останніми роками не отримували нічого, хоча далі готові були горбатитись ...» [9, с. 208].

Зрештою і тривожність Паші, втрата цілісності його особистості, постійні спогади-прокручування травмивних ситуацій, соціальна інфантильність й життєва безпорадність, невміння вирішувати проблеми, заниження самооцінки, що призвели до порушень «Я-концепції», невміння комунікувати з іншими людьми (у родині, з цивільною дружиною, у школі з колегами й учнями), постійні припинення в житті й на роботі, зневага до нього як до члена родини, колеги й до вчителя-наставника – теж бере свої витоки з дитинства головного героя. Зокрема, з епізоду, коли батько (старий) не спромігся знайти гроші для сімейного відпочинку, тоді обоє його дітей страждали від батьківської безпорадності, зрештою, від марності надій і сподівань: «І Паша теж ніє за себе й нього – за свого старого, який так і не зумів нічого зробити, не зумів зарадити їхнім плачам, як потім не зумів зарадити маминій хворобі, маминій смерті...» [9, с. 211].

Ще одне відтворення поведінкової моделі батьків можна спостерігати в особистому житті їхніх дітей. У Паші – це нестабільність у стосун-

ках, невміння пояснити і домовитися, приховане страждання і зрештою байдужість до себе, своєї родини й оточення загалом, у Ніни – самотність. Жінка почасти повторила життєву долю своєї матері-одиначки: так само не зуміла збудувати родину, досі мешкає в інтернаті разом зі своїми вихованцями. Тож ця сімейна травма продовжилася на ще одне покоління.

Окрім соціально-значущих наслідків від стресу, через які латентно потерпає головний герой (соціальний престиж, можливість самоствердження й професійного зростання, визнання й повага родини й колег тощо), хронічне нервово потрясіння спричинило й травмування фізичне: у Павла Івановича скалічена права рука, через що учитель має інвалідність «...дивиться на пальці. Так, ще рука, яку він ненавидів...» [9, с. 45], і ця фізична вада – ще одне джерело постійного стресу й додаткових комплексів. А також – непряме символічне свідчення про нездатність героя щось робити, ухвалювати вольові рішення, про відсутність у його житті підтримки й опори.

Разом із тим, слід зазначити і про позитивний ефект зцілення героя травмою. Бо коли до зазначених у нього різновидів, додається ще й шок психічна [3] від побачених жахів війни, багатолітня модель поведінки, заснована на страху й байдужості – не втручатися ні в що: «кожен сам за себе», «я – просто вчитель і виконую свою роботу...» починає руйнуватися. Паша розуміє, що у суспільному колапсі (у війні) є почасти і його вина, а отже, й інших таких самих, як він, пасивних спостерігачів життя: «Звикли все життя ховатися. Звикли, що ви ні при чому, що за вас завжди хтось усе вирішить, що хтось усе порішає. А ось не вирішить. Не порішає. Не цього разу...» [9, с. 160].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, зазначимо: у романі С. Жадана «Інтернат» представлені три різновікові групи героїв, зокрема, старше покоління (батьки Паші й Ніни, Валерій Іванович та ін.), їхніх дітей (Паша і його сестра, Ніна), і внуків (Сашко). Перші дві групи травмовані системою життя у Радянському Союзі, хоча й не усвідомлюють цього, за винятком Ніни. Усі вони зазнали передовсім, колективної травми – звідси й пасивність персонажів, колективне небажання частини з них брати на себе обов'язки й відповідальність. І хоча дехто з героїв ностальгує за зниклою імперією (фізрук Валера), автор чітко артикулює: повернення до минулого бути не може, СРСР – нині рудимент без жодних перспектив на майбутнє.

У романі зниклу з політичних мап державу символізує образ старого безхатка з вокзалу, з характерними авторськими епітетами й порівняннями: «... офіцерський кашкет із відірваною кокардою, темна шинель залізничника, точніше залізничниці, з жіночого плеча, у руках пакети з супермаркету, в пакетах, наскільки можна зрозуміти, так само пакети, купа порожніх пакетів ... < Чорні нігті, чорні зуби, тягуча посмішка. І глибокі зморшки ... > і ще борода. Як у *Карла Маркса*. І волосся лізе з нього, лежить на плечах, осипається, мов глиця з ялинки, що простояла в теплій кімнаті до весни...» [9, с. 231]. І далі: «... *Старий* тягнеться до нього (*Паші* – *Н.Г.*) писком, ніби цілуватися хоче. Паша схиляється, ловить мертвотний запах гнилизни й старості, підносить долоні, прикриваючи запальничку. Кроткий спалах вогню на мить вихоплює з нічного тла пошєрхлі губи, і набряклу, як у *небіжчика*, шкіру, та безумне жовте око, що дивиться на нього з-під опущеної брови ...» [9, с. 232].

Своєю чергою, середнє покоління (Паша, його сестра, Ніна) травмовані тоталітарною системою чи не найбільше, хоча й не усвідомлюють цього. Бо, окрім масового, латентного й давнього (ще з дитин-

ства) хронічного стресу, зазнали ще сімейно-родинового та особистого травмування. Унаслідок пережитого у героїв сформувалися дві поведінкові моделі: бунтарська, коли «один проти всіх», а в характері проявляється стійкість, неймовірна сила волі, впевненість у власній правоті, мужність до протистояння (Ніна), та позиція «жертви», і в результаті – пристосуванства до життєво-суспільних обставин (Паша), це наратив «споглядання», типова захисна стратегія виживання. А звідси й аполітичність героя, його страх та байдужість, розмита межа між добром і злом. Сприяла такій поведінці і патерналістська модель суспільства, де держава брала на себе зобов'язання щодо соціального забезпечення в обмін на права й свободу свого населення. А отже, такі риси героїв як самодисципліна, особистісна зрілість, активна соціальна поведінка були в соціумі не доцільні й не затребувані.

Таким чином, у романі «Інтернат» С. Жадана чітко зазначено: тоталітарна травма поколінь досі варіюється у сучасному суспільстві й впливає на реальності нашого сьогодення – на політичний вибір, громадянську позицію, стосунки в сім'ї. Та чи триватиме таке надалі, а чи час цьому покласти край – залежить від кожного з героїв.

Список літератури:

1. Александр Дж. Культурная травма и коллективная идентичность. Пер. с англ. Г. Ольховиков ; научн. ред. и авт. вступ. слова Д. Куракин. *Социологический журнал*. 2012. № 3. С. 5–40.
2. Вайзер Т. Травматология логоса: язык травмы и деформация языка в постсоветской поэзии. *Новое литературное обозрение*. 2014. № 1. С. 245–264.
3. Васильєва О. Психологічна травма – це про кожного з нас. [Електронний ресурс]. URL: <https://zmist.pl.ua/blogs/psihologichna-travma-ce-pro-kozhnogo-z-nas> (дата звертання: 04.08.22).
4. Воздвиженський К. «Інтернат» : війна тхне мокрою псятиною. Новий роман нарешті дорослого Жадана. [Електронний ресурс]. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psatynuju_Novyj_roman (дата звертання: 12.08.22).
5. Воронюк О. Back in USSR : травма тоталітаризму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія»*. Вип. 16. 2015. С. 19–25.
6. Герасименко Н. Сучасні письменники про війну на Сході України. Київ : Знання, 2021. № 9. С. 70–85.
7. Головченко Н. Про «відмороженого» Пашу Сергія Жадана. *Буквоїд*. 24 травня. [Електронний ресурс]. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2018/05/24/072033.html> (дата звертання: 03.08.22).
8. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми : статті та есеї. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с. (Серія «De profundis»).
9. Жадан С. Інтернат. Роман. Чернівці : видавництво «Меридіан Черновіц», 2017. 336 с.
10. Зборовська Н. Психоданаліз і літературознавство. Київ : Академвидав, 2003. 390 с.
11. Исцеление от травмы : Питер Левин и его 8 этапов. [Електронний ресурс]. URL: <https://life-after-ato.com.ua/post/569> (дата звертання: 04.08.22).
12. Ковтун О. Російський ресентимент, або чому Росія вбиває українців. [Електронний ресурс]. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/vijna-rosiji-za-shcho-rosiyani-nenavidyat-ukrajinciv-genocid-novini-ukrajini-50232868.html> (дата звертання: 25.07.22).
13. Колективна травма. [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Колективна_травма (дата звертання: 12.08.22).
14. Кордуелл М. Посттравматический стресс. Психология. А-Я. Словарь-справочник / пер. с англ. К. С. Ткаченко. Москва : ФАИР-ПРЕСС. [Електронний ресурс]. URL: <https://smekni.com/a/204505-44/psikhologiya-a-ya-slovar-spravochnik-korduell-mayk-44/> (дата звертання: 11.08.22).

15. Кулінська Я. «Сіра зона» як маркер громадянства (на матеріалі романів С. Жадана «Інтернат» та А. Куркова «Сірі бджоли»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. [Електронний ресурс]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/16388> (дата звертання: 12.08.22).
16. Кульчинський Р. Психологічні травми родом з СРСР. [Електронний ресурс]. URL: <https://argumentua.com/stati/psikholog-chn-travmi-rodом-z-srsr> (дата звертання: 12.08.22).
17. Поліщук Я. Донбас як інтернат. [Електронний ресурс]. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2018/01/01/093332.html> (дата звертання: 03.08.22).
18. Пономарева М. 1989 год как коллективная травма в СССР и особенности ее преодоления в современном интеллектуальном дискурсе. [Електронний ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/1989-god-kak-kollektivnaya-travma-v-sssr-i-osobennosti-ee-preodoleniya-v-sovremennom-intellektualnom-diskurse/viewer> (дата звертання: 03.08.22).
19. Расулова О. Вітер історії. Як у Грузії досліджують радянське минуле. [Електронний ресурс]. URL: https://lb.ua/society/2022/01/17/503184_viter_istorii_yak_gruzii.html (дата звертання: 03.08.22).
20. Травма психическая. *Большая энциклопедия по психиатрии*. [Електронний ресурс]. URL: https://820.slovaronline.com/7770-психическая_травма (дата звертання: 12.08.22).
21. Травма психическая. *Словарь конфликтолога*. [Електронний ресурс]. URL: https://slovar-konfliktologa.slovaronline.com/1156-психическая_травма (дата звертання: 10.08.22).
22. Трубицына Л. Процесс травмы. Москва : Смысл ; ЧеРо, 2005. 194 с.
23. Туриніна О. Психологія травмуючих ситуацій : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 160 с.
24. Федорів У. Мотив (без)домності в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Studia methodologica*. No. 49. 2019. [Електронний ресурс]. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15433/1/FEDORIV.pdf> (дата звертання: 12.08.22).
25. Феніхель О. Психоаналітична теорія неврозів. Москва : видавництво «Академический проект», 2019. 620 с.
26. Фридман М. Посттравматическое стрессовое расстройство (posttraumatic stress disorder). *Психологическая энциклопедия*. [Електронний ресурс]. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_psychology/782 (дата звертання: 04.08.22).
27. Царенко Л. Особливості переживання психотравми під час воєнного конфлікту. *Психологія: теорія і практика*. 2019. Вип. 1(3). С. 158–170.
28. Черепанова Е. Психологический стресс : помощи себе и ребенку. Москва : Академия, 1997. 96 с.

Herasymenko N. V. SRSR INJURIES (ON THE MATERIALS FOR S. ZHADAN'S NOVEL "INTERNAT")

The article is devoted to the problem of psychotrauma in the characters of S. Zhadan's novel, whose lives fell during the years of the existence of the USSR and the times after it. The scientist carefully researched the origins and genesis of the question and found that several types of trauma are actually presented in the work of a famous modern writer. In particular, we are talking about the general public, all the heroes of the older and middle generations are affected by it without exception. In addition, the work also contains elements of family and personal trauma. The author of the publication notes that the behavioral models of the characters directly depend on the traumatic experience and largely determine the future of their bearers. Hence the rebelliousness of the heroes, as well as adaptation to the system. In addition, the characters often repeat the life patterns of their parents: unanalyzed and unworked traumatic episodes scroll through the memories and reality of different generations. The scientist carefully examines the behavior of the heroes of the novel, distinguishes the change in their personal characteristics under the influence of another subtype of modern trauma – shock (horror of war) and analyzes the development of characters, changes in outlook and life position. Also, borderline aggravation of social problems, direct projection on the present, helps the author to create a multi-level text, expand and artistically diversify it with concepts urgent for modern society. The researcher pays special attention to the caveats articulated by the author: the totalitarian trauma of generations still varies in modern society and affects the realities of our present – political choices, citizenship, family relationships. The conclusions postulate the idea of the heroes' awareness of existing systemic social and personal traumas, as well as revealed methods of overcoming inherited and acquired behavioral forms.

Key words: psychotrauma, behavioral model, SRSR, hero, paternalism, infantilism.